

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2024, 24(1): 290-300, doi: 10.11616/asbi.1394823

Akışkan Modern Dünyada Mobiletinin Anti-Demokratik Mahiyeti: Turist ve Göçmen Tipleri Üzerinden Bir Değerlendirme

The Anti-democratic Nature of Mobility in the Liquid Modern World: An Evaluation on Tourist and Migrant Types

İbrahim Oğulcan ERAYMAN¹

Geliş Tarihi (Received): 23.11.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 04.02.2024

Yayın Tarihi (Published): 25.03.2024

Öz: Akışkan modern dünyada hareketlilik en önemli olgulardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu dünya içerisinde küreselleşmenin savunucularının öne sürdüğü gibi kimi insanlar için sınırlar gittikçe engel olmaktan uzaklaşırken; aynı anda bazı insanların hareket kabiliyetleri gittikçe sınırlanmaktadır. Çalışma içerisinde bu tezatlık, yani mobiletinin anti – demokratik mahiyeti, Bauman merkeze alınarak turist ve göçmen tipiyle müşahhas hale getirilmeye çalışılacaktır. Turist için gezegenimiz artık onları hoş karşılamaya hevesli ev sahibi toplulukların ve tüketim imkanlarının mekânı iken; göçmenler bilhassa da zorlayıcı koşullar altında yer değiştirmek durumunda kalanlar için, sınırlar, dikenli teller ve konuksevmez yaklaşımlar hazır beklemektedir. Çalışma kapsamında, Baumancı düşüncüyü merkeze alarak ulaştığımız temel sonuç ise, ahlaki ve pratik olarak turist mobilitésinin baskın olduğu bir yaşam pratiğinin sürdürülemez olduğu ve acil olarak misafirperverliğin turistlerden, zorlayıcı koşullarda yerlerinden olanlara kadar genişletilme ve çeşitlendirilmesi gerekliliğidir.

Anahtar Kelimeler: Mobilite, Turist, Göçmen, Akışkan Modernite, Zygmunt Bauman.

&

Abstract: In the liquid modern world, mobility stands out as one of the most important equipment. In this world, as advocates of globalization suggest, borders are becoming less of an obstacle for some people; simultaneously, some people's mobility is becoming increasingly limited. In this study, this contradiction, that is, the anti-democratic nature of mobility, will be tried to be embodied with the tourist and migrant types, focusing on Bauman. For tourists, our planet is now a place of consumption opportunities and host communities are eager to welcome them. On the other hand, borders, barbed wires and inhospitable approaches stand ready for migrants. Within the scope of the study, the main conclusion we reached by focusing on Baumanian thought is that a life practice dominated by tourist mobility is morally and practically unsustainable and that hospitality must be urgently expanded and diversified from tourists to those displaced under challenging conditions.

Key words: Mobility, Tourist, Migrant, Liquid Modernity, Zygmunt Bauman.

Atıf/Cite as: Erayman, İ. O. (2024). Akışkan Modern Dünyada Mobiletinin Anti-Demokratik Mahiyeti: Turist ve Göçmen Tipleri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 290-300. doi: 10.11616/asbi.1394823

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr., İbrahim Oğulcan Erayman, Bursa Uludağ Üniversitesi, ibrahimerayman@uludag.edu.tr. (Sorumlu Yazar)

1. Giriş

'Akışkanlık' metaforu, 1999'da Bauman *Akışkan Modernite* kitabını yayınladıktan sonra onun sosyolojisinde oldukça sık kullandığı bir metafor olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu metafor, Batı modernitesinin dönüşümünü haritalamak ve Bauman'ın yaşamakta olan çağa ilişkin sosyolojik tespitlerine temel oluşturması bakımından büyük öneme sahiptir (Koyuncu ve Günerigök, 2019: 106). Modern toplumsal ve ekonomik örgütlenmesinin 'katı' bir aşamasından 'akışkan' bir aşamasına dönüşümüyle ilgilenen Bauman, çağdaş toplum üzerine teşhislerde kullanışlı bir araç olarak bilinçli şekilde akışkanlığı bir metafor olarak seçmektedir (Jacobsen ve Marshman, 2008: 804). Bauman sosyolojisinde bu denli önemi bulunan 'akışkanlık' metaforunun 'ne'liğine geçtiğimizde ise, Bauman'a göre akışkan modernite, "değişmeyen tek şeyin değişim, kesin olan tek şeyin ise belirsizlik olduğunun" gün geçtikçe kesinleştiği bir yaşam biçimini işaret etmektedir (Bauman, 2018e: 12-14). 'Akışkan' bir ortamda yaşam öyle öngörülemezdir ki, sabit kalmak için hiçbir şeye güvenilemez: Hiçbir şey süreklilik arz etmez, hiçbir şey aynı kalmaz (Jacobsen ve Marshman, 2008: 805). Bu sebeple bireyler geçmişte başarıyla hayata geçirilmiş stratejileri ve deneyimleri geleceklerini yönlendirmek için kullanamazlar. Akışkan yaşam, sürekli belirsizlik koşulları altında yaşanan istikrarsız bir yaşamdır (Bauman, 2018e: 8). Jacobsen ve Marshman, böylece, 'katı' modern çağın istikrarı, kalıcılığı ve ağırlığından; anında eskime, öngörülemezlik ve sürekli hareketliliğin önemli ve kaçınılmaz olduğu 'akışkan' modernitenin istikrarsız ve geçici çağına köklü bir geçişin gerçekleştiğini ifade etmektedir (2008: 805).

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak, Bauman için akışkan modern dünyamızda iki temel olgunun hayati önemi bulunduğu sonucunu çıkarabiliriz: güvenlik ihtiyacı (müphemliğe bir yanıt olarak) ve hareket kabiliyeti (mobilité). Çalışmamızın kapsamı ve ele aldığı temel problem gereği bu iki temel olgudan 'mobilité' meselesini merkeze alıp, akışkan modern dünyada bilhassa göç meselesi özelinde hareket kabiliyetinin öneminin altını çizmeye çalışacağız.

Çalışmanın temel problemi, mobilitenin anti-demokratik mahiyetine yani, akışkan modern dünyamızda kimi insanlar için sınırların gittikçe engel olmaktan uzaklaşırken; aynı anda bazı insanlar için hareket kabiliyetlerinin gittikçe kısıtlanmasına dikkati çekmektedir. Bu hususta çalışmanın temel iddiası ise, yalnızca ahlaki bir sorumluluk olarak değil, aynı zamanda pratik bir gereklilik/ihtiyaç olarak da hareket kabiliyetinin ve konuksever yaklaşım ve pratiklerin tüm insanları (özellikle zorlayıcı koşullardan yerlerinden olanları) kuşatacak şekilde genişletilmesinin elzemliğidir.

Çalışma yukarıda zikredilen temel problem ve iddiasını açabilmek ve temellendirebilmek için ilk olarak, mobilité meselesini ve onun anti-demokratik mahiyetini ele alacaktır. Akabinde çalışma, mobilitenin bu anti-demokratik mahiyetini serimlemek için seçilen iki hareketlilik durumu ve öznesi olarak, turizm ve göç ile turist ve göçmen mefhumlarını birbirleriyle ilişkilerini dahil ederek tartışacaktır. Özellikle turist ve göçmen ikiliğinde Baumancı teorik arka plan merkeze alınacaktır. Baumancı teorik arka plan, çağımızda hareket kabiliyetlerinin eşitsiz mahiyetini göstermesi bakımından son derece çarpıcı ve değerlidir. Bununla birlikte, çalışma kapsamında Baumancı düşüncenin kayda değer eleştirilerine ve onun düşüncesine farklı bağlamları ekleyen yaklaşımlara da yer verilecektir. Bu eleştiriler ve paralel yaklaşımlarla birlikte, daha kapsayıcı ve ayağı yere sağlam basan bir eleştirel (günümüzdeki mobilité eşitsizliklerine yönelik) perspektif sunma çabasında olunacaktır. Nihayetinde ise, tüm çalışma boyunca turizm-göç/ turist-göçmen ikilikleriyle açılmaya çalışılan hareketlilik donatısının eşitsiz mahiyetinin günümüzde yalnızca ahlaki sorumluluk alanının bir tartışması olarak kalamayacağı, bu durumun pratik bir ihtiyaç haline de geldiği ileri sürülecektir.

2. Mobilité meselesi: Hareketliliğin anti-demokratik mahiyeti

Mobilité (hareketlilik), en genel anlamıyla hem coğrafi hem de sosyal bir fenomen olarak ele alınmaktadır (Urry, 2000: 3). Bu bakımdan, sadece toplumların değil, aynı zamanda bireylerin, uluslarını şirketlerin,

nesnelerin ve 'tehlikeli' insan 'atık'larının² kitlesel hareketliliğinin günümüzün gerçeği olduğu söylenmektedir (Urry, 2000: 13). Daha önce vurgulandığı gibi Bauman'ın tarif ettiği biçimiyle akışkan modern dünyada gerçekten de hareketliliği en önemli olgu olarak görmek mümkündür. Bununla birlikte, hareket kabiliyeti tüm insanlara eşit ölçüde dağıtılmamıştır. İnsanlar çok çeşitli saiklerle hareket etmektedir –iş bulma, iltica etme, daha iyi bir yaşam ideali, eğitim ya da turistik faaliyetler gibi- ve "bu durum sanki sınırların bir önemi yokmuş gibi bir yanılsama yaratmakta ve hareketliliğin sınıfsal yanı gözden kaçırılmaktadır" (Güldalı ve Buz, 2021: 702).

Schiller ve Salazar, son yıllarda mobilite tartışmalarında, bir ülke içinde veya dışında seyahat eden herkesin -ister sığınma arıyor ister öğrenci, gönüllü, turist, işçi veya geri dönen göçmen olsunlar- aynı analitik yaklaşımla inceleyen çalışmaları eleştirmektedir. Buna göre, bazı yazarlar, hareket halinde olan tüm nesne ve canlıların 'yeni hareketlilikler' araştırma paradigması içinde ele alınmasında ısrar etmektedirler (Schiller ve Salazar, 2013: 184). Üstelik, Schiller ve Salazar'a göre, yeni 'hareketlilik çalışmaları'nın başlangıçtaki coşkısına kapılmış olanlar, yoksulların ve güçsüzlerin mobilite meselesindeki durumunu küçümsemekle kalmamakta, aynı zamanda hareketin kendisini özgürleştirici, değerli ve yeni bir çağdaş kozmopolitliğin temeli olarak tasarlanmaktadır. Bu perspektifin bazı çeşitlemelerinde, yalnızca 'elit gezginlerin' hareketliliği kabul edilmekte ve dünya çapında çeşitli ortamlarda farklılıkları tüketme yetenekleri kozmopolit olarak tanımlanmaktadır (Schiller ve Salazar, 2013: 186). Schwarzer'e ise, bir yandan küreselleşme dinamiklerinin etkisiyle sınırların git gide esneklediği bir dünyada yaşadığımızı ifade edebiliyorken; bir yandan da mülteciler ve göçmenler için sınırların tartışmaya açık olsa da halen daha önce olduğu gibi sağlam ve anlamlı olduğunu ileri sürmektedir (Aktaran Güldalı ve Buz, 2021: 702). Böylelikle mobilite meselesinin göç meselesi ile olan doğrudan bağlantısı da bir miktar açıklığa kavuşmaktadır. Halihazırda dünyadaki tüm insanlar için hayati önemi bulunan hareket kabiliyeti, söz konusu göçmenler olunca çok daha büyük önem arz etmektedir. Öyle ki, Sirkeci ve Cohen, mobiliteyi doğrudan göç ile bağlantılı görmekte ve hatta göçmen yerine, hareketli kavramını kullanmaktadır (Sirkeci ve Cohen, 2020:9-12). Bazı yazarlar ise, mobilite ve göç meselesi bağlantısı noktasında, göçmenlerin ikircikli durumunu ön plana çıkarır. Bir taraftan bilhassa Batı devletleri çeşitli sebeplerle göçmen işgücüne ihtiyaç duyarken; aynı anda bunu sürekli kontrol altında tutmayı, koşullar altında gerçekleştirmeyi ve en önemlisi sadece 'ekonomik' açıdan verimli bulunduğu takdirde kabul eden bir mantığı takip etmektedir (Cavanaugh, 2008:344 ; Bauman, 2018a: 114) Öyle ki bu perspektiften bakıldığında, göçmenin hareketliliğinden ziyade, sermayenin ulusal sınırların ötesine geçmekte özgür olduğunu, ancak emeğin sınırları aşmasının özgür olmadığını ifade etmek mümkündür (Cavanaugh, 2008: 343). Benzer şekilde Linquist ise, küreselleşme dinamikleri ile birlikte hareketin verili kabul edildiğini, ancak bununla birlikte belirli kanalların hareketi nasıl kolaylaştırdığı ya da kısıtladığına; belirli insanların hareketliliğinin nasıl serbestleştirildiğini ya da nasıl sınırlandırıldığına yönelik çok az ilginin bulunduğunu vurgulamaktadır (2009: 6-7).

Yukarıdaki açıklamaların temeli, hareket etme özgürlüğünün herkesi kuşatan mahiyetinin yanıltıcı olduğuna yöneliktir. Urry'nin vurguladığı gibi, seyahat etmek veya ağ kurmak ücretsiz değildir. Ağ oluşturma ya da seyahat etme; önemli kaynaklar, zaman, erişim kabiliyeti ve çeşitli nesnelere gerektirir (2012: 24). Bu bakımdan kimi insanlar için hareket etme diledikleri zaman verecekleri bir karara bağlı ve hareket koşulları oldukça elverişliymiş kimi insanlar için hareket edebilme imkânları oldukça kısıtlı ve hareket koşulları ve süreçleri ise oldukça zorlayıcıdır.

Bu çalışmada mobilite meselesinin yukarıda açılmaya çalışılan çelişkileri merkeze alınıp eleştirilecek ve çağımızda hareketliliğin anti-demokratik mahiyeti analiz edilmeye gayret edilecektir. Bu noktada insan hareketinin iki temel varyantı seyahat ve göç; iki önemli öznesi turist ve göçmen özelinde mobilite meselesinin tüm çelişkilerini ve anti-demokratik mahiyetini görmek mümkündür. Çalışmamızın devamında ilk olarak, turizm ve göç ilişkisini hemen akabinde bu iki olgunun öznelere, yani göçmen ve turisti Bauman'ı bir perspektifle karşılaştırmalı ve eleştirel bir mercekle inceleyeceğiz.

² Ne geldikleri yerde istenen ne de varmayı umdukları yerde kabul görülen insanları ifade etmek için (Bauman'ın da sıklıkla kullandığı) metaforik bir kullanım.

3. Turizm ve göç: Ortaklıklar ve temel ayrımlar

Mobilite, yukarıda da vurgulandığı üzere son zamanlarda sosyal bilimlerde anahtar bir kavram olarak ön plana çıkmış olsa da göçmen deneyiminin bir bileşeni olarak turizmin önemi, ana akım göç literatüründe nispeten daha az ilgi görmüştür (Hall ve Williams, 2002: 277). Göç ve turizm, her ikisi de insan mobilitelerini içerir, ancak birbirleriyle ilişkileri hakkında çok az araştırma yapılmıştır (UNWTO, 2009: vii). Öyle ki, göç ve turizm 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar birbirinden bağımsız olarak incelenmiştir. Göç ve turizm arasındaki karşılıklı ilişkilere yönelik bu ilgi eksikliğinin temel sebepleri olarak Gheasi vd. 3 temel hususa dikkati çekmiştir: i) uygun veri eksikliği ve sağlam bir teorik çerçevenin olmaması, ii) göç ve turizm arasındaki karşılıklı ilişkilerin karmaşık ve iç içe olması, iii) bu iki konunun özünden kaynaklı sorunlar olarak hem göç hem de turizm için net bir tanım olmaması (2011: 113).

Salazar, yukarıda sunulan, ana akım göç çalışmalarında turizmin nispeten daha az ilgi görmesi durumunun, turizm çalışmaları için de geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, göç ve turizmin birbirine bağlı insan hareketliliği biçimleri olmakla birlikte, benzer ama farklıdırlar. İkisinin etrafına düzgün sınırlar çizmek neredeyse imkansızdır çünkü bunlar sürekli olarak kesişir (bazen aynı bireyde). Turizm ve göç genellikle birbirini besler ancak turizm araştırmalarında, hareketlilik üzerine yapılan araştırmalar genellikle sadece turist hareketlerine odaklanır. Turizm emekçilerinin sınır geçiş hareketlerini oluşturan ve (yeniden) üreten mekanizmalar hakkında ise görece çok az ayrıntılı inceleme yapılmıştır (Salazar, 2022: 41). Bununla birlikte turizm ve göç arasındaki bağlantı bundan çok daha yakındır.

Alan Williams ve Michael Hall turizmi göçle ilişkilendiren üç farklı mekanizma tanımlamıştır: i) turizme dayalı göç hipotezi (turizm hem istihdam hem de tüketim için göçe yol açar); ii) göçe dayalı turizm hipotezi (göç, ziyaret eden arkadaş ve akrabalara yol açar); ve iii) turizm ve göç arasındaki çift yönlü akışları açıklayan, karşılıklı olarak güçlendirici bir mekanizma (Williams ve Hall, 2000). Bu mekanizmaları somutlaştırmak ve turizmin göçü teşvik ettiğini göstermek bakımından, Londra ve Paris gibi müreffeh yerlerin çok sayıda turist çekerken, bu turistlerin bazılarının daha sonra ev sahibi ülkede geçici veya kalıcı göçmenler haline gelebilmesi örnek gösterilebilir. Diğer taraftan, göçmenler kısa ziyaretler için kendi ülkelerine geri dönerler ve arkadaşları ve akrabaları onları ev sahibi ülkede ziyaret eder ve bu yönüyle göç turizmi canlandırmaktadır. Bu nedenle, göç ve turizmin, önemi hızla artan karşılıklı etkileşime giren coğrafi fenomenler haline gelme eğiliminde oldukları söylenebilir (Gheasi vd., 2011: 11).

Turizm ve göç ilişkisini bu 3 mekanizmayla tanımlamaya çalışan Hall ve Williams'a göre, turizm ve göç o kadar yakından ilişkilidir ki, bunların yeni hareketlilik biçimlerinin kapsayıcı kavramı içinde görülmeleri gerektiği iddia edilebilir (2002: 286). Buradan Salazar iki yeni kritik sorunun doğduğunu vurgulamaktadır: i) "Göç olmasaydı Turizm nasıl olurdu? ; ii) Turizm olmasaydı göç nasıl olurdu? (Salazar, 2022).

İlk soru bağlamında, kitlesel ölçekte organize edilen turizmi hem sayısal hem de işlevsel olarak göçmen işçilerin mevcudiyeti olmadan düşünmek olanaksızdır. Turizmin emek yoğun ve sezonluk doğası otel, restoranlar ve yerel işletmeler gibi çeşitli ekonomik sektörlerin göçmen iş gücü için bir mükness rolü üstlendiğini vurgulamak önemlidir. İkinci soru bağlamında ise, turizm sadece göçmen işgücünü sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda birçok göçmene hareket güzergahları için ilham vermektedir. Ayrıca, turizm kaynaklı ilham ve hayallerin önemli bir kısmı, turizm ve onun muhtelif paydaşları aracılığıyla dolaşıma girmektedir. Böylelikle, yerel olarak mevcut olmayan ekonomik fırsatlara doğru bir hareketlilik yanında, 'yaşam tarzı göçü' ya da 'yaşam tarzı hareketliliği' türünden bir göç hareketi de gelişir (Salazar, 2022: 143-144). Turizm ve göç arasındaki bu sıkı ilişkiye rağmen gerek kavramsal gerekse de pratik bakımdan çok ciddi bir açmaz halen mevcuttur. Buna göre, mülteci veya yerinden edilmiş kişiler ya da başka bir şekilde evlerini terk etmeye ve menşe ülkelerinin dışına sığınmaya zorlanan kişiler, turizm açısından göçmen olarak kabul edilemezler (UNWTO, 2009: 4). Böylesi bir yaklaşımın yarattığı sorunların/açmazların en görünür olduğu vakalardan biri COVID-19 krizidir. Her şeyden önce COVID-19 krizi, genelde turizm ve göç, özelde ise turist ve göçmen (burada göçmenden kastımız özellikle zorlayıcı koşullar altında yerlerinden olan kişiler) arasındaki mobilite eşitsizliklerini bir kez daha gözler önüne

sermiştir. Öyle ki, bu süreçte gerçekleşen pek çok olay ve karar alıcıların uygulamaları bu durumu somutlaştırmaktadır.

Yukarıdaki çerçeveyi birkaç örnekle açmak faydalı olacaktır. İlk olarak, COVID-19 süreci boyunca uygulanan hareket kısıtlarının (virüsün yayılımını engellemek için haklı olarak uygulanan) anti-demokratik mahiyetini ele alalım. Salgın sonrası (öncesinde de durumları zaten kötü olan) mültecilerin durumu geri dönülemez bir şekilde kötüleşti ve en temel insani ihtiyaçlara bile ulaşmada ciddi sorunlar yaşandı. Üstelik mevcut mülteciler ciddi hareket kısıtlamalarına maruz kalırken, pandemi sonrasında sığınmaya çalışan diğer insanlara da kapılar tamamen kapatıldı. Kuşkusuz herhangi bir devletin sağlık tedbiri olarak hareket kısıtlamalarına başvurması oldukça doğaldı. Ancak Yunanistan örneğinde açıkça görülebileceği gibi (Yunanistan, Covid-19 testi yapılmadan ve karantina uygulanmadan sınırlarını turistlere açacağını duyurmuştu³), aynı ülkede iki farklı gruba yönelik politika ve yaklaşımlar, dünyanın, parasını ödeyebilen bir turist için, sığınma talep eden bir göçmenden çok daha misafirperver bir yer olabileceğini göstermekte ve bu da hem turistleri hem de göçmenleri aynı anda bağlayan genel bir ilke ve yaklaşım olmadığını göstermektedir (Erayman ve Çağlar, 2022: 83-84). Dahası, bu yaklaşım eşitsizliği ne sadece Yunanistan'a ne de mültecilere özeldir. Avrupa genelinde göçmenler ve azınlıklar gibi çeşitli dezavantajlı gruplar, Covid-19 dönemlerinde benzer eşitsizliklere maruz kalmışlardır. Örneğin, Slovakya hükümeti, Romanların COVID-19'a yakalanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu gerekçe göstererek, Romanların yaşadığı bölge ile diğer bölgeler arasında duvar inşa etmiş (Bulut ve Kulu Bay, 2023: 726), İtalya ve İspanya'da kamplardaki göçmenlerin Covid-19 nedeniyle büyük bir risk altında olduğu görülmekteyken, Fransa'da Covid-19 kaynaklı ölümlerin birçoğunun göçmenlerin yaşadığı gecekondular bölgesinde olduğu tespit edilmiştir (Ünalp Çepel, 2020: 45).

İkinci olarak, COVID-19 zamanlarında göçmenler sadece hareket kabiliyetlerini değil, yaşamlarını sürdürmelerini sağlayacak işlerinden de olmuştu. Bu durumu turizm – göç ilişkisi bağlamında ele aldığımızda, turizm faaliyetlerinin kısıtlanması turistlerin sadece hareket kısıtı anlamına gelirken, bu sektör vasıtasıyla mevsimlik ya da yarı zamanlı da olsa geçimini sağlayan sezonluk ve göçmen işçi grupları içinse geçim kaynaklarının önemli ölçüde sınırlanması anlamına geliyordu (Salazar, 2022: 144). Üstelik COVID-19 zamanlarında göçmen sadece ekonomi kaynaklı zorluklar çekmemiş, ilaveten, pandeminin erken evrelerinde politikacılar tarafından yapılan (virüsün yayılması ve etnik kökenle arasında herhangi bir korelasyon olmamasına rağmen) bazı ırkçı paylaşımlar (Sirkeci ve Yüceşahin, 2020: 390), dışlama ve 'damgalama' süreçlerini de başlatan faktörlerden olmuştu. 'Dışlamanın ve damgalamanın pandemisi' olarak adlandırılabilir bu süreçte (Erayman ve Çağlar, 2022: 86-87), virüs pek çok ülkede 'Çin virüsü' olarak isimlendirilerek, Çinli (bazı örneklerde diğer Güneydoğu Asyalı kişilere de yayılarak) turist ve göçmenler ayrımcılığa uğramıştı. Aynı anda çarpıcı başka bir gelişme olarak ise, Çin'deki Afrikalı göçmenler de ülkedeki vaka sayısında, göçmen oranının yerli doğumluların geçmesinin ardından (özellikle Guanzhou'da), hastalıkla özdeşleştirilmiş ve restoran ve otellere kabul edilmemişti (Xu et al. 2021: 63-64 ; Kanmodi ve Kanmodi: 1-2).

Göçmenlere yönelik yukarıdaki xenofobik iklimi vurgularken Korstanje'nin, COVID-19'un tartışmasız şekilde (yabancı) turistlere yönelik düşmanlık iklimini de her zamankinden daha fazla arttırdığı (Korstanje 2020: 198-99) vurgusunu hatırlatmakta fayda vardır. Bununla birlikte bizim temel amacımız turistlerin hiçbir şekilde bu dönemde ayrımcılığa uğramadığını iddia etmek değil, göçmenin savunmasızlığının turiste oranla çok daha şiddetli ve çeşitli olduğunu vurgulamaktır. Sonuç olarak, Salazar'ın vurguladığı gibi COVID-19 krizi, bizlere göç ve turizm arasındaki bağlantı söz konusu olduğunda, mevcut ve gelecekteki zorlukların çok büyük olduğunu (2022:141) ve turizm ile göçün sıklıkla birbirlerini desteklemelerine rağmen, uygulamada turist ve göçmen hareketlerinin çok farklı mobilite rejimleri tarafından yönetildiğini (Salazar ve Glick Schiller, 2014) göstermiştir. Pandemi süreciyle daha görünür hale gelen böylesi bir mobilite eşitsizliği, COVID-19'dan çok önceleri Zygmunt Bauman'ın keskin tespit ve eleştirilerinin önemli odak noktalarından birini teşkil etmiştir. Çalışmamızın bir sonraki başlığı da bu sebeple ilk olarak

³ Yaptığı açıklamada Turizm Bakanı Haris Theoharis: "sadece gerekli görüldüğü yerlerde turistlere noktasal olarak test uygulaması yapılabileceğini kaydederek ciddi darbe almış olan turizm sektörünü yeniden canlandırmak için turistleri rahatsız etmeyecek belirli önlemler aldıklarını açıklamıştır." (Aktan, 2020).

Bauman'ın bu hareket kabiliyeti eşitsizliği noktasındaki tespitlerine, akabindeyse Bauman'la başlattığımız mobilitenin anti-demokratik mahiyetine yönelik analitik çerçevenin genişletilmesine ayrılmıştır.

4. Bauman sosyolojisinde mobilitenin anti-demokratik mahiyetinin anahtar tipleri olarak turist ve göçmen

Bauman'a göre, daha önceki tüm toplumsal yapılar gibi, günümüz tüketim toplumu da katmanlı bir yapı arz etmektedir. Tüketiciler toplumunda 'aşağı' ve 'yukarı' katmanları belirleyen ise, tüketicilerin hareket kabiliyetleri ve özgürlükleridir (Bauman, 2012: 89-90). Bauman için 'yukarıdakiler', seyahat ettikleri yerleri özgürce seçebilen ve istedikleri gibi yer değiştirebilen kişilerdir. Diğer taraftan, 'aşağıdakiler' ise, zorlayıcı nedenlerle (iç çatışmalar, savaşlar, terörizm veya olumsuz iklim koşulları gibi) oturdukları yerden ayrılmak durumunda kalmış kişilerdir. Bauman, mültecileri bu durumun açık bir örneği olarak gösterir ve bu kişilerin genellikle gitmek zorunda oldukları yerin kendileri tarafından değil, başkaları tarafından belirlendiğini ve bu yerlere ulaştıklarında sıcak bir karşılama garantisi olmadığını vurgular (Bauman, 2012: 86-87).

Bauman çalışmalarında, mobilite meselesinin eşitsiz mahiyetini ete kemiğe büründürmek için *turist* metaforunu sıklıkla kullanır. Onun için *turist*, "ahlaki sorumluluk açısından *kötü haberdir*" (Bauman, 2018b: 328) ve "*turist*, ahlaki yakınlığın ve ahlaki sorumluluğun yerine fiziksel açıdan yakın, tinsel açıdan uzak kalmayı tercih eder." (Bauman, 2018b: 329). Bauman'a göre, *turist* bilinçli ve sistematik bir şekilde yeni deneyimler arayarak sürekli farklılık ve yenilik peşinde koşar (Bauman, 1996a: 29). Ancak Bauman'ın perspektifinden bakıldığında, bu deneyim arayışı diğer kültürleri merak etme ve anlama amacı taşımaz; bunun yerine bu kültürleri tüketme arzusu olarak ortaya çıkar. Bauman, turist terimini yalnızca metaforik bir ifade olarak kullanmaz, aynı zamanda günümüzdeki mobilite eşitsizliklerinin en belirgin olduğu bağlamlardan biri olarak turisti ve turizm etkinliklerini eleştirel bir bakış açısıyla ele alır. Ona göre, turistler, ziyaret ettikleri yerlerde yerel halkla çok nadiren derin ilişkiler kurarlar ve iletişim kurduklarındaysa genellikle alacakları hizmetlerin içeriği ve fiyatları gibi pratik meseleler söz konusu olur. Turistler ve yerel halk, hizmet alan ve hizmet veren olarak karşılaşır (Bauman, 2018a: 34). Bu deneyim alanı içerisinde kültürler arasında bir alışveriş ya da uygarlıklar arası bir temas söz konusu değildir. Turistler kendilerini kısmen aşına bir ortamda ve konforlu bir durumda bulmak için mesafeler kat ederler. Bazı ufak yerel dokunuşlarla güvenli ve rahat bir şekilde tüketme arzularını tatmin ederler (Bauman ve Franklin, 2003: 213). Kültürler arası bir alışveriş ya da ötekiyle, yabancıyla temas ancak bir gösteri malzemesi, turistin isterse ücreti mukabilinde satın alabileceği egzotik bir tüketim malzemesi olarak var olabilmektedir. Sonuç olarak Bauman için turizm, "tüketici toplumda, ahlaki sorumluluğa dayanan bir konukseverlik ihtiyacının çarpık bir ikamesi olarak, ekonomik alım gücünün belirleyici olduğu bir pratik biçiminde günümüzde hayata geçmiştir." (Bauman ve Franklin, 2003: 214). Hal böylece olunca ücretini ödeyebilen gruplar için hayata geçirilebilen konukseverlik, satın alma gücüne ve hareket kabiliyetine sahip olmayan 'aşağıdakiler'e önleyici ve dışlayıcı politikalar olarak yansımaktadır (Welten, 2015: 16).

Bauman'ın yukarıda sunduğu çerçeve, çağımızda hareket kabiliyetlerinin eşitsiz mahiyetini göstermesi bakımından son derece çarpıcı ve değerlidir. Bununla birlikte Baumancı düşüncenin kayda değer eleştirileri ve onun düşüncesine (yakınlığı bulunsa da) farklı bağlamları da ekleyen yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu eleştiriler ve paralel yaklaşımlar, salt Bauman'ın yaklaşımının eksik yönlerini göstermez; ayrıca (ve bizce çok daha önemli olarak) bu yaklaşımları onun çizdiği teorik çerçeveye birleştirmek daha kapsayıcı ve ayağı yere sağlam basan bir eleştirel (günümüzdeki mobilite eşitsizliklerine yönelik) perspektif sunma olanağı sağlar.

Bauman'a paralel biçimde Hall ve Williams da bugün 'küreselleşme' olarak övülen şeyin turistlere yönelik olduğunu ifade eder (2002: 278). Turist, hacı ve serseri kelimelerinin⁴ yan yana getirilmesi yaratıcı bir

⁴ Bauman'ın tüketim toplumunun katmanlı yapısını ve mobilitenin eşitsiz mahiyetini açmak, eleştirmek ve somutlaştırmak için, hacı (pilgrim) ve aylak (vagabond) metaforlarını kullanır. Bauman *hacı -pilgrim-* metaforunu, kimlik inşacısı; kararlı, düzenli ve

metaforik araç olmakla birlikte aynı zamanda, seyahat etme ve tatil mekânı seçme zenginliğine sahip olanlardan, hareketliliğe (yer değiştirmeye) zorlananlara kadar insan hareketliliğinin sürekliliğini aşırı basitleştirmiştir (Hall ve Williams, 2002: 278). Bu eleştiri özünde, Bauman'ın mobilite meselesini tipler ve metaforlar aracılığıyla ele alması sebebiyle hareketliliğin farklı saiklerini göz ardı etmesine dayanmaktadır. Turist mobilitesine alternatif bir yaklaşımı Cavanaugh'da bulmak mümkündür. Ona göre, turist hareketliliğinin temelinde, daha genel olarak sınıf ve sınırları aşma arayışı yatmaktadır ve önceki seyahat biçimleriyle kontrast önemlidir. Cavanaugh bu noktada Eric Leed'den bir alıntı yapar: "Eskiler için yolculuk, insanın kaderini ve zorunluluğunu açıklaması bakımından değerliydi, modernler ise onu özgürlüğün bir tezahürü ve zorunluluktan ve amaçlılıktan bir kaçış olarak övdüler." Buradan Cavanaugh şu sonuca varır: "zorunluluğun ve maddi yaşam koşullarının aşılması hedefi turizmin kalbinde yer alır" (Cavanaugh, 2008: 346).

Cavanaugh için, mobilite bakımından küreselleşen dünyada turist kadar göçmen de büyük önem arz etmektedir. Bauman'a yakın şekilde Cavanaugh, (aşağıdakiler – yukarıdakiler ayrımını yeniden hatırlarsak) göçmenin sınırlanmış ve çevrelenmiş dünyayı aşağıdan, turistin ise yukarıdan gördüğünü ifade etmektedir. Ona göre, turist bakışı kozmopolittir; turist, sınırlar tarafından engellenmez. Hal böyle olunca turist dünyayı tarar ve dünyanın herhangi bir yerindeki ötekilik deneyimine girmeyi hayal edebilir. Bununla birlikte, sınırların korunmasının halen büyük bir önemi bulunmaktadır. Buradaki önem, göçmen deneyimindeki engelleme ve ayırma işlevinden ötürü değil; turistin aradığı ötekilik deneyiminin korunması işlevinden ileri gelmektedir (Cavanaugh, 2008: 345). Cavanaugh ve Bauman'ın çizdiği çerçeveyi biraz daha genişleten Salazar, hizmet sektörünün serbestleştirilmesi yoluyla turizm ve turist için sınırların ortadan kaldırıldığını, ancak aynı anda ekonomik olarak turistten daha 'karlı' olsa dahi gelişmiş ekonomilerin göçe karşı güvenlik kordonunu sıkılaştırdığını vurgulamaktadır. Üstelik, Salazar'a göre durum kağıtsız göçmenler için çok daha zorlayıcıdır. Buna göre, küresel göçmenlerin çoğu iş, aile ve/veya yaşam tarzı için yer değiştirirken, diğer pek çok kişinin de eşit çeşitlilikte yerinden edilmiş mülteciler olarak evlerinden kaçarken ne zaman ve nereye gidecekleri hususunda çok az seçeneği vardır. İklim değişikliği ve gelecekteki krizler/afetler ise, zorunlu hareketlilik biçimlerini daha da şiddetlendirecektir (Salazar, 2022: 148). Bununla birlikte Wendy Brown'ın, ABD – Meksika bariyeri ve İsrail duvarı gibi örneklerle çarpıcı biçimde gösterdiği gibi 'yükselen duvarlar', demokrasileri alçaltırken hareket etmekten başka şansı kalmayan göçmenlere karşıtlığı ise arttırmaktadır (ve hatta göç ve yabancı karşıtlığından güç almaktadır) (Brown, 2011: 34-48). Bugün Brown'ın çarpıcı bir şekilde ifade ettiği "Yükselen Duvarlar" şeklinde tezahür eden sınırlar, kuşkusuz daha önce de göçmen algısının şekillenmesinde rol oynamıştı. Öyle ki Mary Douglas'a göre, insan uğraşları arasında düzenler kurma ve bu düzenleri sürekli olarak etiketlenmenin, çevrelemenin hayati bir önemi vardır. Ancak kurulacak bu düzen için gerekli farklılıkların, aykırılıkların çoğu doğal olarak, kendiliklerinden mevcut değildir; bulunmaları ve itinayla savunulmaları gerekir (Douglas, 2007: 26). Waldenfels'e göreyse, sınırların varlığı bir ölçüde dışsallaştırdığı yabancıların, yabancı yerlerin varlığına bağlıdır. Bu bakımdan (göçmenler, mülteciler gibi) yabancı, düzen ile düzensizlik arasındaki sınır boyunda mukim bir sınır fenomendir (Waldenfels, 2010: 21). Bauman, göçmenler, mülteciler gibi yabancıların, hep 'biz'e rahatsızlık veren, 'düzen'in kendisini sürekli sorgulatan (Bauman, 2010b: 65-66), kategorilere sığmayan bir 'müphemlik' kavramıdır (Bauman, 2017, ss.83-91). Tekin ise, sınırın dışındakilerin, içeridekilerin içinde buldukları, -Derridacı anlamda- 'huzur'a, ya da 'bulunuş'a sahip olmadıklarını çünkü onların başka huzur dünyalarından geldiklerini ifade eder. Bu bakımdan huzurları başka biçimlerde kurulduğu için diğer huzur sakinlerinin huzurunu kaçırabilirler (Tekin, 2022: 8). Donnan ve Wilson'a göreyse, "sınırların en önemli işlevlerinden biri ayırmak ve farklılık oluşturmaktır. Bu açıdan sınırları aşanların, 'biz' ve 'öteki' arasındaki keskin ayrımları aşındıracağından veya yıkacağından korkulur (Aktaran Tekin, 2022: 8). Tam olarak bu hususta Bauman, sınırları, engelleri aşıp gelen sığınmacılar gibi yabancıların, "düzenin, bağlayıcı gücünü kaybetmiş bir düzenin çöküşünün cisimleşmiş halini" temsil ettiğini ifade etmektedir (2018f: 19). Bauman, bu yönüyle bu kişilerin "kötü haber alametleri" olarak görüldüğünü; kendi dünyalarının güvensizliğini, kırılğanlığını ve korumasızlığını

öngörülebilir bir dünyası olan, olması gereken bir tipoloji olarak sunmaktadır (Zygmunt Bauman, 1996b: 8). Aylaklar ise, "turistin alter ego'sudur [diğer kişilik]. Aynı zamanda, turistin en ateşli hayranıdır. ... kendini turistin hizmetine adanmış dünyanın artıklarıdır." (Bauman, 2012: 97).

bizlere hatırlatmak, kapılarımıza taşımak suretiyle dışarıda bırakılması gereken rahatsızlık verici insanlar olarak algılandıklarını ifade etmektedir (2010: 37). Sınırlar ve göç(men) algısına yönelik olarak yukarıda açmaya çalıştığımız yaklaşımların özeti, ev sahibi topluluklar için, 'dışarı'dan gelen, bilinmeyen ve düzensizliğin temsilcileri olarak göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi yabancıların 'sınırların dışında tutulması gereken tehlike kaynakları olduğudur. Hal böyle olunca böylesi bir yaklaşımlar bütününe doğal sonucu olarak bu kişilerin hareket kabiliyetleri oldukça sınırlanmaktadır.

5.Sonuç

Küreselleşen dünyada mobilite meselesinin en temel iki aktörü olarak turistlere ve göçmenlere yönelik birbirinden çok farklı yaklaşım, tutum ve politikalar bütünü uygulandığı aşikardır. Bununla birlikte seçilmiş bazı göçmenlerin (özellikle kalifiye göçmen işçiler) halen 'arzu nesnesi' olduğunu eklemek gereklidir. Bu bağlamda Outhwaite, göçmen işçileri, firmaları veya turistleri çekmeyi amaçlayan devlet ve özel kuruluşların; şehirlerinin, bölgelerinin veya ülkelerinin "markalaştırılması" ile aktif olarak ilgilendiğini vurgulamaktadır. Bu hususu somutlaştırmak için Slovenya'nın uzun süredir kullandığı sloganı örnek verir: 'Alplerin güneşli tarafı' sizi bekliyor (Outhwaite, 2020: 75). Outhwaite'in mobilite bakımından turist-göçmen ikiliğine yönelik göçmenin de hareket kabiliyetinin olduğu durumlar olduğunu hatırlatması önemlidir. Ancak, göçmen figürünü daha genel anlamıyla düşündüğümüzde (yani, zorlayıcı sebeplerle hareket etmek durumunda kalan kişileri de denkleme dahil ettiğimizde) 'Alplerin güneşli tarafı'nın çoğunlukla kapılarını, göçmenlere değil, turistlere açtığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bauman'ın göçmen-turist ikiliği bağlamında mobilite meselesini ele alması da tam olarak bu durumu merkeze almaktadır. Bauman'ın esas hedefi turizm faaliyetlerini veya turisti eleştirmek değil; onlara gösterilen konukseverliğin, hareket özgürlüğünün önemli bir çoğunluktan (bilhassa zorlayıcı koşullar altında hareket etmek durumunda olanlardan) esirgenmesidir. Öyle ki, hareket kabiliyetleri önemli ölçüde kısıtlanmış kişiler, mobiliteye en çok ihtiyaç duyanlardır. Ekseriyetle onların hareket saikleri 'Alplerin güneşli tarafı'nı görmek ya da çeşitli kültürlerin egzotik unsurlarını tüketmek değil; hayatta kalma kaygısıdır. Bauman, bize göre, böylesi bir asimetriyi tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdiği için turist ve göçmen figürlerini analiz çerçevesinin merkezine almaktadır. Ona göre, dünya turistlere gösterdiği konukseverliği⁵, göçmenlerden esirgedikçe, "insanlığın bütünleşmesini bütün insanlık seviyesinde gerçekleştirmek" (Bauman, 2018: 163) ideali hep ertelenecektir. Baumancı böylesi bir yaklaşımın ahlaki tarafı çok açıktır ve çalışma içerisinde de üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte, Bauman için bu yalnızca ahlaki bir sorumluluk değil, aynı zamanda pratik bir gereklilik/ihtiyaçtır. Öyle ki, -Kant'dan mülhem-kapasitesinin sınırlarına dayanmış gezenimizde (Bauman, 2018d: 17 ; Bauman, 2010: 14.) tüm korumacı politikalara rağmen, hareket etmek zorunda kalan kişilerin, görece daha yaşanabilir alanlara doğru hareketini önlemek olanaklı değildir. Bu sebeple de dünyanın yer değiştirenler ve ev sahiplerinin savaş alanına dönmemesi pratik bir gerekliliktir (Bauman ve Franklin, 2003: 215). Baumancı bu vurgu, günümüzde artık kendini iyiden iyiye hissettirmektedir. Öyle ki, insanların -Afganistan'dan kaçabilmek için- Kabil'de havalimanından ülkeyi terk etmek için kalkan uçakların kanatlarında, iniş takımlarında 'seyahat etmeyi' göze aldığı oldukça dramatik sahneler hala hafızalarda. Öte yandan iklim değişikliğinin etkilerinin günden güne daha da şiddetlendiği ve görünür olduğu şu zamanlarda, sadece ve sadece temiz su ve yeterli gıdaya erişim için milyonlarca insanın yer değiştirmek durumunda kalacağı da artık sadece bir zaman meselesi. Hal böyle olunca, tüm sınırlarına rağmen (gittikçe artan göç karşıtlığı ve korumacı/önleyici tutum, eylem ve politikalar gibi) Bauman'ın çağrısına kulak vermek durumunda olduğumuzu düşünüyoruz. Buna göre, dünyayı sadece turistlere konuksever bir mekân haline getiren dinamikleri tersine çevirmek durumundayız. Kuşkusuz bu bir anti-turist/turizm çağrısı değil. Hatta tam aksine, misafirperverliğin turistlerden, göçmenlere, zorlayıcı koşullarda yerlerinden olanlara kadar

⁵ Bauman 'konukseverlik' kavramını sözlük anlamıyla değil, derin bir teorik arka plandan süzdüğü bir anlamla kullanır. İlgili teorik arka plan, Kant'ın *Ebedi Barış* (1991) metniyle ete kemiğe bürünen kozmopolit konukseverlik; Levinasçı koşulsuz konukseverlik ve Derridacı bir *aporia* olarak konukseverlik kavramlarını içerir. Bu hususta etraflı bir değerlendirme için bkz. (Erayman, 2022: 46-73).

genişletilme ve çeşitlendirilmesi çağrısıdır. Bunun oldukça zorlu bir görev olduğu açıktır ancak Baumancı düşünceden mülhem başka bir seçeneğin olmadığı da aşıkardır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Bauman, Z. (1996a), From Pilgrim to Tourist, (Eds.Stuart Hall and Paul du Gay), *Cultural Identity*, s.18-35, New York: Sage Publications.
- Bauman, Z. (1996b), *Tourists and Vagabonds: Heroes and Victims of Postmodernity*, Reihe Politikwissenschaft / Political Science Series No. 30, Vienna.
- Bauman, Z. ve Franklin, A. (2003), The Tourist Syndrome: An Interview With Zygmunt Bauman, *Tourist Studies*, 3(2), s.205-217. DOI: 10.1177/ 1468797603041632
- Bauman, Z. (2010), *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, (Çev. Funda Çoban ve İnci Katırcı), Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Bauman, Z. (2010b). *Sosyolojik Düşünmek*, (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012), *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017), *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018a), *Avrupa: Bitmemiş Bir Macera*, (Çev. Akin Emre Pilgir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018b), *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, (Çev. F. Doruk Ergun), Ankara: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2018c), *Retrotopya*, (Çev. Ali Karatay), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2018d), *İskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları*, (Çev. Osman Yener), Ankara: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2018e), *Akışkan Yaşam*, (Çev. Akin Emre Pilgir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018f), *Kapımızdaki Yabancılar*, (çev.Emre Barca), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brown, W. (2011), *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*, (Çev. Emine Ayhan), Metis Yayınları.
- Bulut, Y. ve Kulu Bay, S. (2023), COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kırılgan Grup Olarak Sığınmacılara Yönelik Uygulanan Politikalar. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(26), 719-730.
- Cavanaugh, W.T. (2008), Migrant, Tourist, Pilgrim, Monk: Mobility and Identity in a Global Age, *Theological Studies*, 69(2), s.340-356. <https://doi.org/10.1177/004056390806900206>
- Douglas, M. (2017). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, (çev. Emine Ayhan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Erayman, İ.O. (2022), *Göç Olgusunun Felsefi Sosyolojisi: Baumancı Bir Perspektif*, İstanbul: DBY Yayınları.
- Erayman, İ.O. ve Çağlar, A.B. (2022), Hospitality in Times of COVID-19: An Evaluation in the Context of the Baumanian Concept of Hospitality, *Hospitality & Society*, 12(1), s.73-94. https://doi.org/10.1386/hosp_00048_1

- Gheasi, M., Nijkamp, P. ve Rietveld, P. (2011), Migration and Tourist Flows, (Eds. Matias, Á., Nijkamp, P., Sarmiento, M.), *Tourism Economics*, s.111-126, Berlin: Physica-Verlag HD.
https://doi.org/10.1007/978-3-7908-2725-5_8
- Güldalı Şatıroğlu, P. ve Buz, S. (2021), Küreselleşme, Hareketlilik ve Sosyal Hizmet: "Düzensiz" Göç ve Ulusötesi Sosyal Hizmet Uygulaması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), s.699-722. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.819141>
- Hall, C. M., ve Williams, A. M. (2002), Conclusions: Tourism-Migration Relationships, (Eds. Hall, C. M., & Williams, A. M. (eds.), *Tourism and migration: New Relationships Between Production and Consumption* s. 277-289, Dordrecht: Kluwer.
- Jacobsen, M. H. ve Marshman S. (2008), Bauman's Metaphors: The Poetic Imagination in Sociology, *Current Sociology*, 56(5), s.798-818. <https://doi.org/10.1177/0011392108093836>
- Kant, I. (1991), The Perpetual Peace: A Philosophical Sketch, (ed. H.S. Reiss, translated by H. B. Nisbet), *Kant: Political Writings*, Cambridge University Press, pp. 93-130.
- Kanmodi, K. K. ve Kanmodi, P. A. (2020), COVID-19 Stigmatisation: A Devil and a Deep Blue Sea, *Population Medicine*, 2(10), <https://doi.org/10.18332/popmed/121098>
- Korstanje, E. M. (2020), Passage from the Tourist Gaze to the Wicked Gaze: A Case Study on COVID-19 with Special Reference to Argentina, (Eds. B. George and Q. Mahar), *International Case Studies in the Management of Disasters*, s. 197-212), Bingley: Emerald Publishing.
- Koyuncu, A. A. ve Günerigök M. (2019), *Bauman ve Postmodernite*, İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Lindquist, J.A. (2009), *The Anxieties of Mobility : Migration and Tourism in the Indonesian Borderlands*, Hawai: University of Hawai'i Press.
- Outhwaite, W. (2020), *Transregional Europe*, Bingley: Emerald Publishing.
- Salazar, N.B. (2022), Labour Migration and Tourism Mobilities: Time to Bring Sustainability into the Debate, *Tourism Geographies*, 24(1), s.141-151. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1801827>
- Salazar, N. B. (2017), The Cosmopolitanization of Tourism: An Afterthought, (Eds. R. Shepherd), *Cosmopolitanism and Tourism: Rethinking Theory and Practice*, s. 187-194. Lexington: Lexington Books.
- Salazar, N. B., ve Glick Schiller, N. (2014), *Regimes of mobility: Imaginaries and relationalities of power*, London: Routledge.
- Schiller, N. G. ve Salazar, N.B. (2013), Regimes of Mobility Across the Globe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(2), s.183-200. DOI:10.1080/1369183X.2013.723253
- Sirkeci, İ. ve H. Cohen, J. (2015), Hareketlilik, Göç, Güvensizlik. *İDEALKENT*, 6(15), s.8-21.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36755/418719>
- Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M.M. (2020), Coronavirus and Migration: Analysis of Human Mobility and the Spread of Covid-1., *Migration Letters*, 17(2), s.1-20. <https://doi.org/10.33182/ml.v17i2.935>
- Tekin, F. (2022), Göçmenlere Yönelik Algının Oluşmasında Teritoryal Sınır Anlayışının Rolü. *İnsan ve Toplum*, 12(1), s.1-21. DOI: 10.12658/M0640
- Urry, J. (2000), *Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century*, London: Routledge.
- Urry, J. (2012), Social Networks, Mobile Lives and Social Inequalities., *Journal of Transport Geography*. 21, s.24-30. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2011.10.003>
- UNWTO (2009), *Tourism and Migration – Exploring the Relationship between Two Global Phenomena*. World Tourism Organization.

-
- Ünalp Çepel, Z. (2020), Neoliberalizmin Kovid-19 Testi ve Avrupa Birliđi: Dezavantajlı Gruplar Örneği. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(1), s.33-50.
- Waldenfels, B. (2010), *Yabancı Fenomenolojisi*, (çev. Mesut Keskin), İstanbul: Avesta Kitap.
- Welten, R. (2015), Hospitality and Its Ambivalences: On Zygmunt Bauman, *Hospitality and Society*, 5(1), s.7-21. https://doi.org/10.1386/hosp.5.1.7_1
- Williams, A.M. ve Hall C.M. (2000), Tourism and Migration: New Relationships Between Production and Consumption. *Tourism Geographies*, 2(1), 5-27. <https://doi.org/10.1080/146166800363420>
- Xu, J., Sun, G., Cao, W., Fan, W., Pan, Z., Yao, Z. ve Li, H. (2021), Stigma, Discrimination, and Hate crimes in Chinese-speaking World amid Covid- 19 Pandemic, *Asian Journal of Criminology*, 16(1), s.51-74. <https://doi.org/10.1007/s11417-020-09339-8>